

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій**

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні питання адміністративного права та процесу»

**на тему: «Розгляд справ про адміністративні правопорушення
військовослужбовців: практика та проблеми»**

Студент групи: ПРзм-11

Дмитрик Вікторія – Марія Романівна

Керівник: к.ю.н., доц. Вербіцька М.В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	6
1.1. Нормативно-правові основи адміністративної відповідальності військовослужбовців в Україні	6
1.2. Поняття адміністративної відповідальності та особливості її застосування у Збройних Силах України	10
Висновки до розділу 1	15
РОЗДІЛ 2. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ.....	16
2.1. Особливості проваджень у справах про адміністративні правопорушення військовослужбовців в умовах воєнного стану.....	16
2.2. Проблеми та прогалини правового регулювання відповідальності військовослужбовців і інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень.....	19
Висновки до розділу 2	23
РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	25
Висновки до розділу 3	28
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31

ВСТУП

Актуальність обраної теми зумовлена насамперед специфікою правового статусу військовослужбовців, поєднанням у їх діяльності норм адміністративного, військового та дисциплінарного права, а також істотними змінами у правозастосовній практиці, спричиненими запровадженням воєнного стану. Практика розгляду справ про військові адміністративні правопорушення виявляє низку проблем, пов'язаних із колізіями законодавства, нечіткістю процедур, розмежуванням адміністративної та дисциплінарної відповідальності, а також з дотриманням процесуальних гарантій прав військовослужбовців.

В умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України особливого значення набуває забезпечення належного рівня законності та правопорядку у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. Ефективне функціонування сектору безпеки і оборони неможливе без чіткого дотримання вимог законодавства, зокрема у сфері притягнення військовослужбовців до юридичної відповідальності за вчинення правопорушень. У цьому контексті розгляд справ про адміністративні правопорушення військовослужбовців постає як важливий інструмент забезпечення військової дисципліни, прав людини та справедливості.

Науково-практичне значення дослідження полягає в можливості узагальнення чинного нормативно-правового регулювання та правозастосовної практики у сфері адміністративної відповідальності військовослужбовців, а також у формуванні обґрунтованих висновків і пропозицій щодо вдосконалення механізму розгляду відповідних справ. Матеріали роботи можуть бути використані у навчальному процесі, правозастосовній діяльності, а також під час подальших наукових досліджень з адміністративного та військового права.

Ступінь наукової розробленості теми характеризується наявністю праць вітчизняних і зарубіжних науковців, присвячених питанням адміністративної відповідальності, військової дисципліни та особливостей

правового статусу військовослужбовців. Водночас комплексні дослідження, які б поєднували аналіз нормативних засад і практики розгляду справ про адміністративні правопорушення військовослужбовців саме в умовах воєнного стану, залишаються недостатніми, що додатково підкреслює актуальність обраної теми.

Метою курсової роботи є комплексний аналіз правових засад, практики та проблем розгляду справ про адміністративні правопорушення військовослужбовців, а також визначення шляхів удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачається вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати нормативно-правові основи адміністративної відповідальності військовослужбовців в Україні;
- розкрити поняття та особливості застосування адміністративної відповідальності у Збройних Силах України;
- дослідити специфіку проваджень у справах про військові адміністративні правопорушення в умовах воєнного стану;
- виявити основні проблеми та прогалини правового регулювання відповідальності військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів;
- узагальнити практику розгляду відповідних справ в умовах збройної агресії та сформулювати пропозиції щодо її вдосконалення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності.

Предметом дослідження є норми адміністративного та військового законодавства, а також практика розгляду справ про адміністративні правопорушення військовослужбовців.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, індукція та дедукція, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-

правовий методи, а також метод узагальнення судової та адміністративної практики.

Структура курсової роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ

1.1. Нормативно-правові основи адміністративної відповідальності військовослужбовців в Україні

Адміністративна відповідальність військовослужбовців є невід'ємною частиною їхнього правового статусу. Вона визначається як сукупність правових норм, що встановлюють обов'язки військовослужбовців та санкції за їхнє невиконання. Загальні принципи адміністративної відповідальності регулюються Конституцією України, законами України, а також Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП).

Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 року, є найголовнішим нормативним актом, що визначає засади правового регулювання у державі. Це пояснюється тим, що вона має найвищу юридичну силу, а всі інші закони та підзаконні акти мають відповідати її положенням, що прямо закріплено в ч. 2 ст. 8 Основного Закону [7]. Дана норма встановлює принцип ієрархії правових норм як частину верховенства права, що забезпечує узгодженість усієї правової системи. За цією ієрархією Конституція України має пріоритет над усіма іншими нормативними актами, включаючи звичайні закони, підзаконні акти, нормативні документи органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій, а також рішення представницьких органів та уряду Автономної Республіки Крим [11, с. 60].

Окреме місце в Конституції України відведено питанням державної безпеки та територіальної цілісності. Так, ч. 3 ст. 17 визначає, що забезпечення суверенітету та охорона кордонів країни є завданням відповідних військових формувань і правоохоронних органів, чия діяльність регулюється законодавством [7]. Водночас, у ч. 4 цієї ж статті заборонено використання Збройних Сил України чи інших військових структур для обмеження прав і

свобод громадян, зміни конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їхній діяльності [7]. Крім того, Основний Закон закріплює гарантії соціального захисту військовослужбовців, що передбачено у ч. 5 ст. 17 [7].

Обов'язок держави щодо соціального забезпечення військовослужбовців та членів їхніх родин ґрунтується на конституційних принципах, зокрема на визнанні людини найвищою соціальною цінністю (ст. 3), визначенні України як соціальної держави (преамбула, ст. 1) та закріпленні права громадян на соціальний захист і достатній рівень життя (ст. 46) [11, с. 129].

Основним нормативно-правовим актом, що визначає адміністративні правопорушення та відповідальність військовослужбовців, є Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Згідно з ст. 15 КУпАП, військовослужбовці несуть адміністративну відповідальність відповідно до дисциплінарних статутів, а покарання, передбачені для цивільних осіб, до них не застосовуються (наприклад, громадські роботи або виправні роботи). У КУпАП міститься спеціальна глава (13-Б), яка регулює військові адміністративні правопорушення. Серед найбільш розповсюджених порушень, що підлягають адміністративній відповідальності військовослужбовців, є: невиконання законних вимог командира; самовільне залишення частини; пошкодження військового майна; порушення бойового чергування; порушення прикордонної служби. Залежно від тяжкості правопорушення, військовослужбовці можуть бути покарані штрафами або арештом з утриманням на гауптвахті.

Крім загальних принципів, існують спеціальні засади, що регулюють конкретні види правопорушень військовослужбовців. Важливим моментом є те, що порушення військової дисципліни може призвести до не лише адміністративної відповідальності, а й дисциплінарних санкцій або навіть звільнення з військової служби. Наприклад, якщо військовослужбовець неодноразово порушує свої обов'язки, це може бути підставою для розірвання

контракту (ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»).

Важливе значення має також положення ст. 65 Конституції України, яке встановлює, що захист держави, її незалежності та територіальної цілісності є обов'язком кожного громадянина [7]. Оборона країни передбачає заходи щодо відбиття збройної агресії, що є справою честі та відповідальністю кожного громадянина. Вона включає в себе комплекс правових, політичних, економічних, воєнних та соціальних дій, спрямованих на збереження незалежності держави, захист її інтересів та забезпечення мирного життя українського народу [11, с. 487–488].

Адміністративна відповідальність військовослужбовців є складовою їх правового статусу, що охоплює не лише відповідальність, а й права, обов'язки та гарантії соціального й правового захисту. Конституція України визначає ключові засади, зокрема обов'язок громадян щодо оборони країни, забезпечення державної безпеки, захисту кордонів, а також гарантує соціальний захист військовослужбовців. Враховуючи верховенство Конституції як основного закону держави, можна стверджувати, що її норми займають центральне місце в системі регулювання адміністративної відповідальності військовослужбовців.

Основи оборонної політики, повноваження державних органів, роль військового управління та відповідальність суб'єктів у цій сфері закріплені в Законі України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. Закон визначає оборону як комплекс заходів політичного, економічного, соціального, військового, правового та інформаційного характеру, спрямованих на захист держави від зовнішніх загроз (ст. 1) [22]. Військовослужбовці є безпосередніми суб'єктами цього закону, а тому на них також поширюється відповідальність за порушення вимог оборонного законодавства, що закріплено у ст. 20 зазначеного акта.

Функції Збройних Сил України щодо оборони, захисту суверенітету й територіальної цілісності визначені у ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 року № 1934-XII [20]. Згідно зі ст. 5 цього закону, військовослужбовці є частиною особового складу Збройних Сил України. Хоча цей нормативний акт не містить окремих положень про адміністративну відповідальність військових, він встановлює загальні принципи юридичної відповідальності у сфері військової служби.

Оборонні сили України включають не лише Збройні Сили, а й інші військові формування, створені відповідно до закону, що закріплено у п. 18 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII [5]. Згідно з ч. 2 ст. 12 цього Закону, Збройні Сили є складовою сектору безпеки й оборони. Оскільки захист суверенітету та територіальної цілісності є їх ключовою функцією, а також відповідно до ч. 9 ч. 1 ст. 1 цього ж Закону захист національної безпеки є невід'ємною частиною військової служби, військовослужбовці зобов'язані дотримуватися вимог оборонного законодавства [21].

Правові засади військової служби та обов'язку захисту держави визначає Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» № 2232-XII [6]. Військовослужбовці визначені як особи, що проходять військову службу (ч. 9 ст. 1) [14], а сама служба є особливим видом державної служби (ч. 1 ст. 2) [14]. Водночас ст. 26 передбачає, що притягнення до адміністративної відповідальності може бути підставою для звільнення з військової служби, зокрема у разі призначення додаткових санкцій, пов'язаних із заборонаю займати посади або здійснювати діяльність у сфері влади [23]. Додатково, Положення про проходження військової служби (Указ Президента № 1153/2008) встановлює, що систематичне притягнення військовослужбовця до адміністративної відповідальності (двічі і більше протягом 6 місяців) є підставою для звільнення через порушення умов контракту (п. 228-1) [23].

Закон України «Про Державну прикордонну службу України» № 661-IV визначає ДПСУ як правоохоронний орган спеціального призначення (ст. 6), а її

особовий склад складається з військовослужбовців (ст. 14) [15]. Відповідно до ст. 33, вони несуть відповідальність за правопорушення згідно із законом, а адміністративні проступки можуть бути підставою для звільнення [15]. Базовим актом є КУпАП № 8073-X [6]. Ст. 15 встановлює, що військовослужбовці несуть відповідальність за дисциплінарними статутами, а адміністративні стягнення у вигляді громадських чи виправних робіт та адміністративного арешту до них не застосовуються [6]. Главою 13-Б визначено військові адміністративні правопорушення (невиконання наказу, самовільне залишення частини, недбалість, порушення чергування тощо) [6]. Санкції включають штраф або арешт на гауптвахті (ст. 24 КУпАП), залежно від характеру правопорушення.

Отже, нормативне регулювання адміністративної відповідальності військовослужбовців базується на поєднанні загальних та спеціальних норм. Загальні засади закріплюють обов'язок захисту держави та проходження служби (Конституція України, закони про оборону, національну безпеку, військовий обов'язок), а спеціальні - визначають конкретні склади правопорушень і види відповідальності в КУпАП [6].

1.2. Поняття адміністративної відповідальності та особливості її застосування у Збройних Силах України

Адміністративна відповідальність у Збройних Силах України має специфічні особливості, що визначаються, перш за все, статусом військовослужбовців, які виконують складні та важливі завдання національної оборони, підлягаючи при цьому суворим вимогам щодо дисципліни. Військовослужбовці, як особлива категорія осіб, підлягають правовому регулюванню, яке включає в себе притягнення до адміністративної відповідальності за певні правопорушення.

Згідно з частиною 1 статті 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), військовослужбовці, військовозобов'язані та

резервісти несуть адміністративну відповідальність за порушення, передбачені дисциплінарним статутом. Також, стаття 45 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України встановлює, що за правопорушення військовослужбовці повинні нести дисциплінарну відповідальність, за винятком випадків, що підпадають під регулювання КУпАП [6].

Дисциплінарний статут поширюється не лише на військовослужбовців, а й на цивільних осіб, які є членами добровольчих формувань територіальних громад під час виконання завдань територіальної оборони. Однак, основна відповідальність за адміністративні правопорушення покладається на командирів, і це відбувається без складання стандартного адміністративного протоколу. Це правило має деякі винятки, які чітко визначені КУпАП. Перелік правопорушень, що підлягають адміністративній відповідальності, є вичерпним і поділяється на загальні та спеціальні. Важливим аспектом є те, що у випадку порушень, що стосуються загальних адміністративних правопорушень, не застосовуються положення Дисциплінарного статуту. Проте, навіть у таких випадках, можуть бути ситуації, коли дисциплінарна відповідальність настає.

Загальні адміністративні правопорушення військовослужбовців, як зазначено в частині 2 статті 15 КУпАП, охоплюють порушення правил дорожнього руху, санітарних норм, законодавства щодо охорони рибних запасів, митних правил, а також вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією. Корупційні діяння військовослужбовців підлягають особливому контролю, що також підкреслюється в Інструкції, затвердженій Міністерством оборони України, щодо обліку правопорушень, пов'язаних з корупцією. Особливості притягнення до адміністративної відповідальності військовослужбовців включають певні обмеження щодо застосування покарань. Наприклад, до таких осіб не можуть бути застосовані покарання у вигляді громадських робіт або адміністративного арешту. Крім того, існують особливості у складанні протоколу про адміністративне правопорушення. Зазвичай, протокол складають військові посадові особи, однак у випадку порушення правил дорожнього руху або інших порушень можуть бути залучені

й інші органи, такі як Національна поліція або Служба безпеки України [10, с. 112].

Що стосується розгляду справ, то крім суду, справи про адміністративні правопорушення можуть розглядатися також іншими органами, залежно від виду правопорушення. Наприклад, військова інспекція безпеки дорожнього руху або органи санітарно-епідеміологічної служби можуть бути залучені до розгляду адміністративних правопорушень у своїй компетенції.

Відповідно до ч. 1 ст. 15 КУпАП, військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти під час зборів, а також особи рядового та начальницького складу підлягають дисциплінарній відповідальності згідно з відповідним статутом за вчинення адміністративних правопорушень. Ст. 45 Дисциплінарного статуту ЗСУ закріплює цей принцип, окреслюючи, що військові несуть дисциплінарну відповідальність, за винятком передбачених КУпАП випадків [16]. Разом із тим, дія цього статуту поширюється не тільки на військових, а й на цивільних, зокрема на командира та членів добровольчого формування територіальних громад, проте лише під час їхньої участі у підготовці чи виконанні завдань територіальної оборони, що закріплено в Законі «Про основи національного спротиву». Отже, основний принцип відповідальності для військових у разі вчинення адміністративного правопорушення - дисциплінарне стягнення, а не адміністративне покарання. Якщо військовослужбовець вчиняє проступок, він підлягає відповідальності за рішенням командира, без оформлення адміністративного протоколу, але з цього правила існують винятки, прямо визначені КУпАП. Перелік таких випадків є чітко визначеним і включає як загальні, так і спеціальні правопорушення. Спільним для них є те, що у цих ситуаціях Дисциплінарний статут не застосовується, хоча в деяких випадках законодавець усе ж передбачає відсилання до норм дисциплінарної відповідальності навіть у межах дії КУпАП, проте ці особливості потребують окремого розгляду. Основним нормативним актом, що регулює відповідальність військових, є Дисциплінарний статут Збройних Сил України. Він визначає, що за

адміністративні проступки військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність, за винятком передбачених КУпАП випадків. Таким чином, за загальним правилом, командир має право самостійно застосовувати дисциплінарні стягнення без складання адміністративного протоколу.

Втім, законодавство передбачає певні випадки, коли військовослужбовці підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. Такий перелік є вичерпним і включає загальні та спеціальні правопорушення, зокрема адміністративні проступки, пов'язані з порушенням правил дорожнього руху чи громадського порядку. У таких випадках військові притягуються до відповідальності за нормами КУпАП, а не за статутом. Включення до КУпАП окремої глави 13-Б під назвою "Військові адміністративні правопорушення" зумовлює необхідність дотримання відповідних процедур як посадовими особами, які мають повноваження складати протоколи про такі правопорушення, так і судовими органами, що займаються їх розглядом. Зважаючи на особливий статус осіб, котрі вчиняють військові адміністративні правопорушення, та потенційні загрози для суспільства, які вони можуть спричиняти, виникає необхідність у глибшому теоретичному й практичному аналізі правозастосування в цій сфері.

Адміністративна відповідальність військовослужбовців у військовому юридичному словнику визначається як специфічна форма юридичної відповідальності за правопорушення, не пов'язані з виконанням службових обов'язків і такі, що не є кримінально караними. Вона також поширюється на військовозобов'язаних під час зборів, а адміністративні стягнення накладаються компетентними органами державного управління [9, с. 613]. У науковій літературі зазначається, що військові правопорушення породжують правовідносини між правопорушником і державою, яка через уповноважені органи забезпечує притягнення до відповідальності. При цьому військовослужбовці несуть цивільно-правову відповідальність за шкоду третім особам на загальних підставах.

Чинне законодавство передбачає чотири основні види відповідальності: дисциплінарну, адміністративну, матеріальну та кримінальну. Відповідно до ст. 15 КУпАП, військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти та інші визначені категорії осіб несуть адміністративну відповідальність за правилами дисциплінарних статутів. Зокрема, п. 45 Дисциплінарного статуту ЗС України встановлює, що вони притягуються до дисциплінарної відповідальності за військові адміністративні правопорушення, якщо інше не передбачено КУпАП [9]. Водночас у законодавстві відсутнє чітке розмежування між адміністративною та дисциплінарною відповідальністю, що створює простір для дискреції. Немає й вичерпного переліку правопорушень, які однозначно відносяться до дисциплінарної відповідальності, що ускладнює правозастосування та сприяє суб'єктивізму. Додатково Дисциплінарний статут ЗС України передбачає обов'язок командира реагувати на виявлені факти адміністративних корупційних правопорушень, припиняти їх та повідомляти відповідні органи.

Науковці, зокрема Ю.П. Битяк, підкреслюють необхідність чіткого розмежування адміністративних і дисциплінарних проступків, оскільки адміністративна відповідальність виникає поза службовою підпорядкованістю органу, що застосовує стягнення [4, с. 190]. КУпАП передбачає, що за корупційні та інші адміністративні правопорушення військовослужбовці несуть відповідальність на загальних підставах [6]. Водночас у різних статутах (зокрема органів внутрішніх справ і цивільного захисту) закріплено можливість одночасного застосування різних видів юридичної відповідальності, тоді як Статут ЗС України таких положень не містить.

Розгляд справ про військові адміністративні правопорушення здійснюється за нормами КУпАП, але з урахуванням особливого статусу військовослужбовців. Місцем вчинення таких правопорушень зазвичай визнається розташування військової частини або об'єкта, хоча можливі винятки у разі виконання службових завдань поза місцем дислокації [24, с. 74]. Отже, адміністративна відповідальність військовослужбовців має змішаний характер:

за загальним правилом застосовується дисциплінарна відповідальність, однак у визначених законом випадках вони притягуються до адміністративної відповідальності за нормами КУпАП.

Висновки до розділу 1

Таким чином, адміністративна відповідальність військовослужбовців в Україні має комплексний і багаторівневий характер, що ґрунтується на поєднанні загальних конституційних засад, норм адміністративного законодавства та спеціальних військових нормативно-правових актів. Її правове регулювання забезпечується насамперед Конституцією України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, законами у сфері оборони та військової служби, а також Дисциплінарним статутом Збройних Сил України. Особливістю цієї відповідальності є її тісний зв'язок із військовою дисципліною, що зумовлює переважне застосування дисциплінарних заходів поряд із передбаченими законом адміністративними стягненнями у визначених випадках.

РОЗДІЛ 2. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

2.1. Особливості проваджень у справах про адміністративні правопорушення військовослужбовців в умовах воєнного стану

Осмислення сутності військового адміністративного проступку потребує виходу за межі формального визначення та охоплення його функціонального змісту у сфері публічно-службових відносин. Зазначене правове явище слід розуміти як протиправну поведінку, вчинену особою зі статусом військовослужбовця під час виконання службових обов'язків, що зумовлює застосування заходів адміністративної відповідальності, передбачених главою 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Нормативна основа притягнення військовослужбовців до відповідальності формується сукупністю актів різної юридичної сили, серед яких центральне місце займають Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, а також спеціальні закони дисциплінарного характеру: «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» від 24 березня 1999 року № 551-XIV (зі змінами), «Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту» від 05 березня 2009 року № 1068-VI (зі змінами), «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» від 22 лютого 2006 року № 3460-IV (зі змінами). Важливу регулятивну функцію виконують також підзаконні акти, зокрема наказ Міністерства оборони України від 03 листопада 2020 року № 394 та наказ від 23 жовтня 2021 року № 329, що деталізують порядок поводження із затриманими військовослужбовцями та процедури документування адміністративних проступків.

Нормативні приписи Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [24] встановлюють комплекс обов'язків, виконання яких забезпечує належний

рівень військової дисципліни. До таких належить безумовне дотримання положень Конституції та законодавства, сумлінне виконання військового обов'язку, постійна готовність до захисту держави, підтримання високого рівня самодисципліни, недопущення протиправної поведінки як особисто, так і з боку інших військовослужбовців, а також дотримання вимог безпеки, турбота про стан здоров'я і відмова від шкідливих звичок. Припис ст. 241 зазначеного Статуту конкретизує обов'язок щодо збереження здоров'я та дотримання гігієнічних норм.

Аналіз положень Кодексу України про адміністративні правопорушення дозволяє виділити типові склади військових адміністративних проступків, серед яких: невиконання законних вимог командира, самовільне залишення місця служби, пошкодження військового майна з необережності, зловживання владними повноваженнями, перевищення службових повноважень, бездіяльність військової влади, порушення правил несення служби, недотримання правил поведінки зі зброєю, а також вживання алкоголю чи інших заборонених речовин під час служби [5, с. 71].

Проведення щодо військових адміністративних проступків відзначається специфічними рисами, зумовленими особливостями військової служби. Узагальнена модель включає фіксацію протиправного діяння, акумуляцію доказового матеріалу, визначення виду стягнення, виконання рішення, а також можливість його оскарження. Компетенція щодо розгляду відповідних справ належить місцевим судам за місцем вчинення проступку. Повноваження на складання протоколів надані командирам військових частин і підрозділів, а у випадках множинності діянь або суб'єктів – оформлення здійснюється окремо щодо кожного факту та кожної особи [18]. Процес кваліфікації та притягнення до відповідальності потребує врахування комплексу обставин: наявності вини та її форми, відсутності складу кримінального правопорушення, факту повторності, умов вчинення діяння (зокрема в особливий період), підстав для звільнення від відповідальності, а також можливого впливу примусу чи наказу з боку керівництва.

Формування матеріалів справи покладається на командира або керівника відповідного підрозділу [25, с. 12]. Важливим гарантійним елементом виступає можливість оскарження прийнятого рішення, що забезпечує дотримання прав особи та законність застосованих заходів. Водночас чинне регулювання не передбачає права особи, яка склала протокол, на оскарження постанови, що обмежує процесуальні можливості сторін. Відповідно до ст. 287 КУпАП, право апеляційного перегляду надане прокурору, особі, щодо якої винесено рішення, та потерпілому. Завершальний етап провадження полягає у виконанні постанови, яка підлягає негайній реалізації. Особливістю є поширення обов'язковості виконання навіть на керівний склад військових формувань. Застосування адміністративного стягнення зумовлює фінансові наслідки, зокрема позбавлення премій або додаткових виплат. Особи, щодо яких застосовано адміністративний арешт, утримуються у спеціально визначених місцях, а військовослужбовці – на гауптвахтах.

Нормативне регулювання передбачає існування процедур для реагування на найбільш поширені види проступків. Значну частку становлять діяння, передбачені статтями 172-10, 172-11 та 172-20 КУпАП. Практика свідчить про наявність випадків, коли розповсюдження інформації військового характеру через електронні засоби комунікації призводить до притягнення до відповідальності, особливо за умов особливого періоду [13]. Особливості правозастосування у період дії воєнного стану проявляються у посиленні відповідальності та зміні кваліфікаційних підходів. Наприклад, діяння, пов'язані із самовільним залишенням місця служби, підлягають оцінці за більш суворими нормами, що діють протягом особливого періоду [28]. Аналогічно, вживання алкоголю чи інших речовин під час виконання службових функцій фіксується із залученням медичних установ відповідно до встановлених процедур [19].

Підсумовуючи, військовий адміністративний проступок виступає складним правовим феноменом, що характеризується поєднанням дисциплінарних і адміністративних елементів. Його розгляд здійснюється у

межах чітко визначеної процесуальної послідовності, яка включає як базові, так і додаткові стадії. Умови воєнного стану зумовлюють підвищення рівня відповідальності та одночасно виявляють проблеми практичного характеру, пов'язані з недостатністю доказової бази та обмеженістю часу для повного дослідження обставин. Вирішальне значення у забезпеченні справедливості в таких умовах набуває механізм оскарження рішень, який виконує функцію процесуального балансу.

2.2. Проблеми та прогалини правового регулювання відповідальності військовослужбовців і інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень

Особливості правового статусу суб'єктів, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, визначаються положеннями ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зміст зазначеної норми передбачає, що військовослужбовці, військовозобов'язані, а також резервісти у період проходження зборів підлягають відповідальності за вчинення адміністративних проступків у порядку, встановленому дисциплінарними статутами. Отже, застосування до таких осіб відбувається не у межах класичної адміністративної відповідальності, а у формі дисциплінарної. Водночас у випадках вчинення військових адміністративних правопорушень відповідальність настає відповідно до приписів глави 13-Б КУпАП, за умови відсутності підстав для кваліфікації діяння як кримінального правопорушення [6].

Наведене нормативне положення не лише окреслює коло суб'єктів, до яких застосовується дисциплінарна відповідальність замість адміністративної, а й визначає обставини, за яких така трансформація відповідальності є можливою. Зокрема, застосування дисциплінарних стягнень до резервістів обумовлюється фактом вчинення адміністративно караного діяння саме під час проходження зборів. Відсутність такого зв'язку виключає можливість

застосування дисциплінарної юрисдикції. З огляду на це, зазначена обставина підлягає належному доказуванню та повинна підтверджуватися відповідними офіційними документами, які долучаються до матеріалів справи.

Функціонування механізму так званої субституційної відповідальності, за якої адміністративно-деліктні порушення трансформуються у дисциплінарну площину, має подвійний характер. З одного боку, така модель забезпечує оперативне реагування на протиправну поведінку безпосередньо у процесі проходження служби у Збройних Силах України чи інших військових формуваннях, що сприяє реалізації принципу невідворотності відповідальності. З іншого боку, відсутність чіткого нормативного регулювання порядку заміни одного виду відповідальності іншим, а також невизначеність процедурного механізму такої трансформації створюють суттєві труднощі у правозастосовній діяльності.

Зокрема, законодавство не містить вичерпного визначення суб'єктів владних повноважень, уповноважених здійснювати контроль за правомірністю притягнення до дисциплінарної відповідальності та фактичним виконанням накладених дисциплінарних стягнень. Також поза належним правовим врегулюванням залишаються питання усунення колізій, пов'язаних із неможливістю застосування окремих видів адміністративних санкцій до військовослужбовців або осіб, прирівняних до них.

Окремої уваги потребує ситуація, за якої за вчинення визначеного кола адміністративних проступків, перелік яких орієнтовно окреслений у ч. 1 ст. 15 КУпАП (зокрема порушення правил безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання та рибальства, митного законодавства, вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією, домашнім насильством, порушенням тиші, неправомірним використанням державного майна, незаконним зберіганням спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації тощо), військовослужбовці формально підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. Це означає, що до них мають застосовуватися санкції, передбачені відповідними нормами Кодексу.

Водночас фактичне правове регулювання містить суттєві обмеження, оскільки зазначена норма одночасно встановлює заборону на застосування до таких осіб окремих видів адміністративних стягнень, зокрема громадських робіт, виправних робіт та адміністративного арешту [6]. Така законодавча конструкція створює внутрішню суперечність, адже проголошення загальних підстав відповідальності супроводжується значними виключеннями щодо можливих санкцій. Проблемність такого підходу проявляється і на рівні системності законодавства. Обмеження щодо застосування окремих видів покарань доцільно було б закріплювати безпосередньо у нормах, що регламентують зміст відповідних санкцій (ст. 30-1, 31, 32 КУпАП), де вже визначено коло суб'єктів, до яких ті чи інші стягнення не застосовуються. Натомість зосередження таких обмежень у загальній нормі призводить до ускладнення правозастосування та зниження рівня правової визначеності [6].

Крім того, відсутнє належне обґрунтування неможливості застосування окремих санкцій. Якщо заборона застосування адміністративного арешту має логічне пояснення через існування спеціального виду покарання – арешту з утриманням на гауптвахті, то виключення можливості застосування виправних робіт виглядає дискусійним. Сутність такого стягнення полягає у відрахуванні частини доходу особи на користь держави у визначений строк (ст. 31 КУпАП), що не створює перешкод для виконання службових обов'язків і не призводить до істотного обмеження правового становища військовослужбовця. З огляду на це, доцільним видається перегляд відповідного обмеження шляхом виключення положення про незастосування виправних робіт.

Щодо громадських робіт, обмеження їх застосування може бути обґрунтоване особливостями проходження військової служби, оскільки виконання некваліфікованих робіт у сфері благоустрою населених пунктів може негативно впливати на мотивацію військовослужбовців, рівень бойової готовності та взаємодію з цивільним населенням. Водночас подібні аргументи можуть бути поширені і на суспільно корисні роботи, які мають схожий зміст і форму реалізації. У зв'язку з цим доцільним є розширення переліку

заборонених до застосування санкцій шляхом включення до нього як громадських, так і суспільно корисних робіт поряд із адміністративним арештом.

Аналіз положень ч. 2 ст. 15 КУпАП також виявляє певну складність їх практичного застосування. Норма передбачає, що інші особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень, у визначених випадках підлягають дисциплінарній відповідальності, а в інших – адміністративній на загальних підставах [6]. Такий підхід вимагає від правозастосувача додаткового звернення до змісту відповідних статутів і положень, що ускладнює процес кваліфікації правопорушення. Рациональнішим виглядає нормативне закріплення презумпції дисциплінарної відповідальності із визначенням винятків, коли застосовується адміністративна.

Окремий блок проблем пов'язаний із застосуванням відповідальності за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Відповідно до ч. 4 ст. 15 КУпАП, щодо військовослужбовців строкової служби та водіїв транспортних засобів Збройних Сил України штраф як адміністративне стягнення не застосовується, а матеріали справ передаються для вирішення питання про дисциплінарну відповідальність [6]. Водночас відсутні чіткі вказівки щодо органу, якому мають передаватися матеріали, строків такої передачі, а також видів можливих дисциплінарних стягнень. Додаткові труднощі виникають у випадках, коли санкція норми не передбачає альтернативи штрафу або містить лише ті види покарань, які не можуть бути застосовані до військовослужбовців. Аналогічні проблеми простежуються і щодо застосування відповідальності за правопорушення, передбачені главою 13-Б КУпАП, особливо у випадках, коли суб'єктом виступає військовослужбовець жіночої статі, до якої не може застосовуватися арешт з утриманням на гауптвахті. Відсутність альтернативних санкцій у таких ситуаціях фактично створює прогалини у механізмі притягнення до відповідальності.

Складності також виникають у зв'язку з появою нових суб'єктів правовідносин у сфері військової служби, зокрема рекрутів, добровольців та

осіб, які проходять службу у підрозділах територіальної оборони. Невизначеність їх правового статусу у контексті адміністративної відповідальності та застосування норм глави 13-Б КУпАП зумовлює необхідність подальшого нормативного уточнення [27, с. 104]. Окрім зазначеного, чинна редакція ч. 1 ст. 15 КУпАП містить узагальнений перелік адміністративних проступків, що підлягають кваліфікації на загальних підставах. Така невизначеність формулювань створює ризики неоднозначного тлумачення та можливості зловживань. Для підвищення ефективності правозастосування доцільним є чітке визначення конкретних статей КУпАП, порушення яких тягне застосування адміністративної відповідальності до військовослужбовців та прирівняних до них осіб. Це сприятиме підвищенню рівня правової визначеності, забезпеченню єдності практики та зменшенню кількості оскаржень постанов у справах про адміністративні правопорушення.

Таким чином, чинне правове регулювання відповідальності військовослужбовців та прирівняних до них осіб характеризується наявністю низки системних недоліків, що проявляються у фрагментарності норм, відсутності чітких процедурних механізмів та внутрішніх суперечностях. Усунення зазначених проблем потребує комплексного вдосконалення законодавства з урахуванням сучасних умов функціонування військової служби та принципів ефективного правозастосування.

Висновки до розділу 2

Отже, узагальнення особливостей провадження у справах про військові адміністративні правопорушення та аналіз проблем правового регулювання відповідальності військовослужбовців і прирівняних до них осіб дає підстави констатувати, що відповідна сфера характеризується підвищеною складністю, зумовленою поєднанням адміністративно-деліктних і дисциплінарних механізмів впливу. Процедура притягнення до відповідальності в умовах воєнного стану набуває специфічних рис, що проявляються у посиленні

санкцій, скороченні строків розгляду та залежності від особливостей проходження служби. Водночас чинне законодавство містить низку колізій і прогалин, зокрема щодо розмежування видів відповідальності, визначення кола уповноважених суб'єктів, застосування санкцій та статусу нових учасників військових правовідносин. Наявність таких недоліків ускладнює правозастосовну діяльність, знижує рівень правової визначеності та створює ризики неоднокового тлумачення норм. У зв'язку з цим обґрунтованою є необхідність комплексного вдосконалення нормативної бази, спрямованого на усунення внутрішніх суперечностей, деталізацію процедурних аспектів та адаптацію правового регулювання до сучасних умов функціонування сектору безпеки і оборони.

РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Аналізуючи правову природу та характерні риси адміністративного правопорушення, варто звернутися до нормативного визначення, закріпленого у статті 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відповідно до зазначеної норми, адміністративним проступком визнається протиправна, винна (вчинена умисно або з необережності) дія чи бездіяльність, спрямована на посягання на громадський порядок, відносини власності, гарантовані права і свободи людини, а також встановлений порядок державного управління, за яку передбачено адміністративну відповідальність [6].

Нормативні положення підзаконного рівня деталізують особливості окремих різновидів таких діянь. Так, відповідно до Інструкції, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 29 листопада 2018 року № 604, військове адміністративне правопорушення визначається як протиправна винна дія або бездіяльність військовослужбовця, що тягне застосування адміністративної відповідальності згідно з положеннями глави 13-Б КУпАП [22]. Паралельно кримінальне законодавство встановлює окрему категорію діянь - військові кримінальні правопорушення. Згідно з частиною 1 статті 401 Кримінального кодексу України, такими визнаються посягання на встановлений порядок проходження або несення військової служби, які вчиняються військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними і резервістами під час зборів [8].

Порівняльний аналіз категорій «воєнні злочини», «військові кримінальні правопорушення» та «військові адміністративні правопорушення» свідчить про їх істотну відмінність за юридичною природою. Воєнні злочини належать до сфери міжнародного кримінального права та пов'язані з порушенням законів і звичаїв війни. Натомість військові кримінальні та адміністративні правопорушення регламентуються національним законодавством і стосуються

порушення встановленого порядку проходження військової служби. Національне кримінальне законодавство не містить легального визначення поняття «воєнний злочин», обмежуючись використанням суміжних категорій, таких як «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт» та «воєнний стан». Водночас міжнародно-правове закріплення відповідного переліку діянь здійснено у Римському статуті Міжнародного кримінального суду, ухваленому 17 липня 1998 року, який набрав чинності 1 липня 2002 року та був ратифікований Україною із застереженням щодо юрисдикції за статтею 8 на визначений строк [26].

До переліку серйозних порушень норм міжнародного гуманітарного права, що становлять воєнні злочини, належать: умисне позбавлення життя; катування та інші форми нелюдського поводження; спричинення тяжких страждань або серйозної шкоди здоров'ю; незаконне та невиправдане знищення майна; примушування осіб до служби у збройних силах ворожої сторони; позбавлення права на справедливий суд; незаконне переміщення цивільного населення; незаконне позбавлення волі; захоплення заручників [3]. У контексті притягнення до відповідальності за міжнародні правопорушення значущим стало проголошення 4 березня 2022 року ініціативи щодо створення спеціального трибуналу для розгляду акту агресії проти України, що за своєю ідеологічною основою відсилає до історичного досвіду формування міжнародної кримінальної юстиції.

Кримінальний кодекс України у статтях 402–435-1 визначає систему військових кримінальних правопорушень, тоді як Кодекс України про адміністративні правопорушення у статтях 172-10 – 172-20 регламентує відповідальність за військові адміністративні проступки. Вивчення правозастосовної практики в умовах воєнного стану свідчить про наявність специфічних рис військових адміністративних правопорушень, що обумовлюються особливостями правового статусу суб'єкта, умовами виконання службових завдань, характером обстановки, включаючи перебування в зоні бойових дій, а також змістом обов'язків військової служби.

Вказані чинники зумовлюють відмінності між поведінкою військовослужбовців і цивільних осіб [2, с. 3].

Класифікаційно військові адміністративні правопорушення поділяються на загальні та спеціальні. До загальних належать, зокрема, правопорушення, за які відповідальність для окремих категорій осіб реалізується через дисциплінарні статuti або на загальних підставах, включаючи порушення правил безпеки дорожнього руху, санітарних норм, митного законодавства, антикорупційних обмежень та інших встановлених правил [6]. Особливістю притягнення до відповідальності військовослужбовців є встановлення певних обмежень щодо видів адміністративних стягнень, зокрема недопустимість застосування громадських та виправних робіт або адміністративного арешту.

Спеціальні військові адміністративні правопорушення, передбачені главою 13-Б КУпАП, охоплюють, зокрема, відмову від виконання законних наказів, самовільне залишення місця служби, недбале ставлення до службових обов'язків, порушення правил несення служби, неналежне поведіння зі зброєю, а також перебування у стані сп'яніння під час виконання службових функцій. Аналіз статистичних даних свідчить про значну поширеність правопорушень, пов'язаних із вживанням алкоголю чи інших речовин, а також самовільним залишенням військової частини. За такі діяння застосовуються адміністративні стягнення у вигляді штрафів або арешту з утриманням на гауптвахті [1].

Практика судового розгляду демонструє наявність проблем, пов'язаних із недостатністю доказової бази, порушенням вимог до складання процесуальних документів та відсутністю належного обґрунтування складу правопорушення. У таких випадках матеріали повертаються для доопрацювання або провадження закривається. Типовими підставами для повернення протоколів є помилки в анкетних даних, неправильне визначення місця та часу події, відсутність необхідних документів, виправлення у тексті протоколу, відсутність пояснень чи підписів учасників провадження.

Компетенція територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки поширюється на розгляд окремих категорій адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил військового обліку, мобілізаційної підготовки та зберігання відповідних документів [12]. При цьому процесуальні дії щодо притягнення до відповідальності мають здійснюватися виключно на підставі належним чином оформлених рішень уповноважених посадових осіб. Процедура розгляду справ передбачає забезпечення процесуальних прав особи, включаючи доступ до матеріалів справи, можливість надання пояснень, подання доказів, користування правовою допомогою та оскарження прийнятого рішення. Розгляд здійснюється у встановлені строки, а за результатами приймається постанова про накладення стягнення або закриття провадження [6]. Сучасний стан правозастосування у сфері військових адміністративних правопорушень виявляє наявність системних недоліків нормативного регулювання та практики його реалізації. До ключових проблем належать перевантаження судової системи, недостатній рівень спеціалізації суддів, а також складність оцінки обставин, пов'язаних із проходженням військової служби в умовах бойових дій.

Висновки до розділу 3

Отже, військові адміністративні правопорушення є окремим видом правопорушень, що відрізняються від кримінальних і воєнних злочинів за своїм змістом і рівнем небезпеки. Вони пов'язані зі службовою діяльністю військовослужбовців і мають свої особливості притягнення до відповідальності. Водночас на практиці існують проблеми з оформленням матеріалів і розглядом справ, що потребує вдосконалення законодавства та підвищення ефективності його застосування.

ВИСНОВКИ

Таким чином, адміністративна відповідальність військовослужбовців в Україні має комплексний і багаторівневий характер, що ґрунтується на поєднанні загальних конституційних засад, норм адміністративного законодавства та спеціальних військових нормативно-правових актів. Її правове регулювання забезпечується насамперед Конституцією України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, законами у сфері оборони та військової служби, а також Дисциплінарним статутом Збройних Сил України. Особливістю цієї відповідальності є її тісний зв'язок із військовою дисципліною, що зумовлює переважне застосування дисциплінарних заходів поряд із передбаченими законом адміністративними стягненнями у визначених випадках.

Узагальнення особливостей провадження у справах про військові адміністративні правопорушення та аналіз проблем правового регулювання відповідальності військовослужбовців і прирівняних до них осіб дає підстави констатувати, що відповідна сфера характеризується підвищеною складністю, зумовленою поєднанням адміністративно-деліктних і дисциплінарних механізмів впливу.

Процедура притягнення до відповідальності в умовах воєнного стану набуває специфічних рис, що проявляються у посиленні санкцій, скороченні строків розгляду та залежності від особливостей проходження служби. Водночас чинне законодавство містить низку колізій і прогалин, зокрема щодо розмежування видів відповідальності, визначення кола уповноважених суб'єктів, застосування санкцій та статусу нових учасників військових правовідносин.

Наявність таких недоліків ускладнює правозастосовну діяльність, знижує рівень правової визначеності та створює ризики неоднокового тлумачення норм. У зв'язку з цим обґрунтованою є необхідність комплексного вдосконалення нормативної бази, спрямованого на усунення внутрішніх

суперечностей, деталізацію процедурних аспектів та адаптацію правового регулювання до сучасних умов функціонування сектору безпеки і оборони.

Військові адміністративні правопорушення є окремим видом правопорушень, що відрізняються від кримінальних і воєнних злочинів за своїм змістом і рівнем небезпеки. Вони пов'язані зі службовою діяльністю військовослужбовців і мають свої особливості притягнення до відповідальності. Водночас на практиці існують проблеми з оформленням матеріалів і розглядом справ, що потребує вдосконалення законодавства та підвищення ефективності його застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз судової практики розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені главою 13-Б КУпАП. URL: https://mka.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4812/%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0%2013-%D0%91%20%D0%9A%D0%A3%D0%BF%D0%90%D0%9F.pdf
2. Військова юстиція та захист прав військових. Огляд міжнародного досвіду та тенденцій в Україні. Київ: 2023. С. 6.
3. Воєнні злочини: особливості кваліфікації за міжнародним та національним законодавством. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_voen_zlochunu_NSHSU.pdf
4. Волік В.В. Адміністративний процес: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 081 «Право» МДУ / Уклад. В.В. Волік. Маріуполь: МДУ. 2019. 119 с.
5. Коваль М. П. Адміністративний судовий процес та особливості розгляду деяких спорів. Навчальний посібник. Видавництво «Юридична література». 2020. 216 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 80731-10. *Верховна Рада Української РСР. Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984, додаток до № 51, ст.1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

9. Кузьменко О.В. Курс адміністративного права України. Підручник, за заг. Кузьменко О.В., Пастуха І.Д. Київ: Юринком Інтер. 2018. 912 с.
10. Кузьменко О.В., Плугатир М.В., Пастух І.Д. та ін. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення : навч. посіб. за заг. ред. О.В. Кузьменко. Київ: Центр учбової літератури. 2016. 388 с.
11. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. За заг. ред. Журавльова Д. В. Київ: Видавничий дім «Професіонал». 2020. 432 с.
12. Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: постанова Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-%D0%BF>
13. Постанова Козелецького районного суду від 24.06.2022 № 734/852/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104924196>
14. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>
15. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/661-15>
16. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22. Ст. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14>
17. Про затвердження Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення: наказ МО України від 29.11.2018 № 604. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1451-18>

18. Про затвердження Інструкції зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення: наказ від 23.10.2021 № 329. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1622-21>
19. Про затвердження Інструкції про порядок оформлення і складання матеріалів про військові адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172-20 КУпАП: наказ від 14.08.2018 № 300. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1018-18>
20. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1934-12>
21. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>
22. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12>
23. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10.12.2008 № 1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008>
24. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1999, № 22-23, ст.194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14>
25. Проблемні питання відповідальності військовослужбовців. 2023. URL: <https://defence.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya/CDS-problemni-pytannya-vidpovidalnosti-vijskovosluzhbovcziv.pdf>
26. Рада ратифікувала Римський статут. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3897252-rada-ratifikuvala-rimskij-statut.html>
27. Рибалка Н. О., Шестак Л. В. Окремі проблеми адміністративної відповідальності за військові адміністративні правопорушення.

Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра. 2025. № 2 (18). С. 101–111.

28. Янчук А. Самовільне залишення військової частини військовослужбовцем.

URL: <https://solutio.com.ua/uk/yurydychni-posluhy/advokat-po-administrativnym-spravam/samovilne-zalyshennya-vijskovoyi-chastyny-vijskovosluzhbovczem>